

STEFAN FRECH

«Wegbereiter Hitlers ? Theodor Reismann-Grone, ein völkischer Nationalist (1863-1949)»

Ferdinand Schöningh Verlag, Paderborn 2009, 463 p.

Theodor Reismann-Grone (1863-1949) was één van de medestichters van het *Alldeutscher Verband* (ADV) en actief in tal van andere extreem nationalistische verenigingen zoals het *Flottenverein* (dat propaganda voerde voor de uitbreiding van de Duitse vloot), uitgever van o.a. de *Rheinisch-Westfälische Zeitung*, vriend aan huis bij industriëlen zoals Gustav Krupp en de medestichter van het ADV Emil Kirdorf. In 1933 werd hij door de nazi's benoemd als burgemeester van Essen/Ruhr.

In tegenstelling tot andere actoren uit de tijd van het activisme was over Theodor Reismann-Grone lange tijd zeer weinig geschreven. Robert P. Oszwald vermeldde hem in 1937 zeer zuinig in zijn *Deutsch-niederländische Symphonie* en dat was het zo ongeveer. Aan Vlaamse kant is het de verdienste geweest van Lammert Buning om voor het eerst aan deze figuur een uitgebreid biografisch artikel te wijden⁴³. Na Buning volgden anderen die op zijn belang wezen, zoals ondergetekende in zijn licentiaatsverhandeling uit 1982 over het tijdschrift *Germania (1898-1905)*⁴⁴ en Winfried Dolderer⁴⁵. Uiteindelijk werd hij dan in 1998 gecanoniseerd met een artikel in de *Nieuwe Encyclopedie van de Vlaamse*

Beweging van diezelfde Dolderer, waarin vreemd genoeg, als het ware, 'naar goede traditie', geen woord werd gerept over zijn activiteiten bij de NSDAP.

Ook aan Duitse kant kwam de belangstelling pas laat op gang. Buiten een tweetal artikelen over zijn journalistieke loopbaan en zijn betekenis voor Essen als burgemeester was de kous af. De moeizame relatie tussen Theodor Reismann en het ADV zorgde ervoor dat hij ook aan die kant weinig belicht werd. Toen ik in 1986 Fritz Fischer bezocht moest deze grootmeester van de Duitse historiografie ook even nadenken voor hij die figuur kon plaatsen. Zelfs in standaardwerken over het ADV komt Reismann-Grone weinig aan bod. Kortom, een echte schaduwfiguur.

Nochtans was er materiaal voorhanden. Theodor Reismann hield een dagboek en correspondentie bij en hij werkte aan een autobiografie die evenwel nooit verscheen. Dat alles was door de familie gedeponneerd in het Stadsarchief te Essen/Ruhr. Voor mijn persoonlijk onderzoek in 1981-1982, in het kader van mijn licentiaatsverhandeling, had ik slechts beperkte toegang: onder meer ontbrak de correspondentie met Hitler en het dagboek – dat slechts in dactylografische vorm beschikbaar was – was ten dele “*gesperrt*” omwille van sommige relatieproblemen van Reismann. Ondertussen zijn deze

43 LAMMERT BUNING, “Reismann-Grone, het Alldeutscher Verband en de Vlamingen”, in *Wetenschappelijke Tijdingen*, 1975, nr. 4-5, kol. 223-261.

44 BRUNO DE CORTE, *Het tijdschrift Germania (1898-1905)*, licverh. KU Leuven, Leuven, 1982.

45 WINFRIED DOLDERER, “Reismann-Grone, Theodor”, in *Nieuwe Encyclopedie van de Vlaamse Beweging*, Tielt, 1998, p. 2577.

beperkingen opgeheven en kan men inzage krijgen in het volledige materiaal.

De Zwitserse historicus Stig Förster oordeelde dat de tijd rijp was voor een diepgaande studie over deze achtergrondfiguur. Onder zijn impuls begon Stefan Frech (1971) aan een biografie. Frech studeerde in Berlijn en Bern nieuwste geschiedenis, geografie en politieke geschiedenis. Hij was een drietal jaar verbonden aan een Zwitserse expertencommissie over het nationaal-socialisme ⁴⁶, daarna *freelance* journalist. Met een enorme acribie wijdde de jonge historicus ongeveer tien jaar van zijn leven aan het totstandkomen van dit *magnum opus*. Een opmerkelijke prestatie voor een *extra muros*.

Het resultaat is een kanjer van 463 pagina's, waarvan het bronnenapparaat alleen al 32 bladzijden inneemt. Helaas ontdekken we in die uitgebreide bibliografie weinig Nederlandstalige auteurs. Er zijn slechts een viertal artikels opgenomen van onder anderen Jan Behets – een van de eersten die begin jaren 1960 in *Wetenschappelijk Tijdingen* een poging deed een geschiedenis te schrijven van de pro-Duitse, nationalistische invloed op de Vlaamse Beweging – en Buning. Daarbij zijn er nog twee Duitstalige publicaties van Winfried Dolderer over de Vlaamse beweging. Ook de *Nieuwe Encyclopedie van de Vlaamse Beweging* (3 dln., 1998) heeft hij niet gebruikt, maar hij heeft zich beperkt tot de oudere, vaak bekritiseerde, eerste versie, *Encyclopedie*

van de Vlaamse Beweging (2 dln., 1973-1975). De auteur geeft trouwens zelf in zijn inleiding impliciet toe het Nederlands niet machtig te zijn. Dit is duidelijk een zwak punt. De Duitse lezer krijgt ook geen adequaat beeld mee van de Vlaamse Beweging : door zo dicht bij zijn bronnen te blijven, geeft Stefan Frech eigenlijk de visie van Theodor Reismann op de Vlamingen weer. Frech maakt bijvoorbeeld geen onderscheid tussen de activisten en de andere Vlaamsgezinden. Over de contacten met Nederland komen we weinig te weten. Maar eigenlijk is dit slechts een detailopmerking : de Vlaamse of Groot-Nederlandse beweging is niet het onderwerp van dit boek.

De auteur streeft er vooral naar de om de wordingsgeschiedenis van een vooraanstaande nazi te schetsen. Hij doet dit door zo volledig mogelijk bronnenonderzoek, om daarna met de snelheid van een pletwals te avanceren. In tegenstelling tot Lammert Buning trapt Stefan Frech niet in de val van de contactconditionering. Hij brengt geen sympathie op voor zijn subject. We krijgen een minutieus beeld van de persoonlijkheid van Theodor Reismann-Grone en diens evolutie : de afvallige katholiek, de haatdragende antisemiet, de enthousiaste Alduitser, de activistenvriend, de loopjongen van de nazipartij.

Theodor Reismann-Grone was van kleinburgerlijke katholieke afkomst. Hij groeide op in het stadje Ibbenbühen,

⁴⁶ MARTIN MEYER, STEFAN FRECH, THOMAS GEES, BLAISE KROPF *Schweizerische Aussenwirtschaftspolitik, 1930-1948. Strukturen, Verhandlungen, Funktionen*, Zurich, 2002 (uitg. *Unabhängigen Expertenkommission Schweiz-Zweiter Weltkrieg*).

vlakbij de Nederlands-Duitse grens. Zo kwam hij in contact met het Nederlandse (voor hem : Nederduitse) taalgebied. Zijn jeugd was spartaans, wat hem niet belette culturele interesses te ontwikkelen. Hij las als kind Hendrik Conscience. Al tijdens zijn secundaire studies kreeg het nationalisme bij hem de bovenhand. Toen de katholieke autoriteiten in het kader van verzoening de jaarlijkse herdenking van de slag bij Sedan afschaften, brak de jonge Reismann met hetatholicisme. Hij sprak enkel nog verachtelijk over “*die Pfaffen*”. Zijn schoolresultaten waren niet denderend, maar hij was een harde werker met een fanatieke wilskracht.

Zijn catharsis kreeg Theodor Reismann-Grone in de jaren 1880 als student te Berlijn. De universiteiten leden op dat moment aan overbevolking en de economische crisis van die jaren zorgde voor hoge werkloosheid onder academici. Berlijn was bovendien de universiteit met het grootste aantal Joodse studenten. Protestantse lesgevers als de historicus Heinrich von Treitschke of de theoloog Adolf Stöcker – beiden ook politici – staken hun Jodenhaat niet onder stoelen of banken. Het resultaat was een krachtige antisemitische reflex bij de gedesillustioneerde studenten van kleinburgerlijke afkomst, waaronder Reismann-Grone. Reismanns leven zou vanaf dan in het teken staan van de strijd van het Germanendom tegen zijn vijanden, in de eerste plaats het Jodendom. Toen in 1935 de *Nürnberger Rassengesetze* werden afgekondigd, schreef Reismann tevreden in zijn dagboek : “*Hierfür habe ich vierzig Jahre gekämpft*”.

En inderdaad, toen de fanatieke kolonialist Carl Peters in 1890 de oprichting van

een *Allgemeiner Deutscher Verband* aankondigde, was Theodor Reismann er als de kippen bij. Het *Verband* wilde een lobby zijn, een elite van chauvinistische hoge heren. Helaas liep één en ander mis. De organisatie lag al snel aan diggelen. Dit was Reismann-Grones doorbraak : met ijzeren tucht herstructureerde hij in 1894 het onding tot het *Alldeutscher Verband* (ADV), de meest gevreesde drukkingsgroep aan de rechterzijde in het Tweede Rijk. Binnen het ADV was hij gerespecteerd maar hij kreeg, wegens zijn eigen standpunten, vaak tegenwerking. Oostenrijk-Hongarije met al zijn niet-Germaanse volkeren was voor hem een gedrocht en met lede ogen zou hij met de jaren het ADV zien opschuiven richting “*Nibelungentreue*”. In 1917 zou Reismann trouwens met slaande deuren het ADV verlaten.

In 1895 kwam Theodor Reismann-Grone ook aan het roer van de *Rheinisch-Westfälische Zeitung*, de spreekbuis van het Duitse Ruhrpatronaat. Dit opende voor hem nieuwe relaties met giganten zoals Gustav Krupp, Emil Kirdorf en anderen. Zo kon hij vlot aan fondsen geraken om de rechterzijde te versterken. Helaas is zijn dagboek vaak zeer summier over die bedragen of over de schenkers ervan.

Met Vlaanderen kwam het ADV in contact door het incident met Harald Graevell, een Duits nationalist die de Vlamingen op een gegeven moment wilde overtuigen om liever het Duits aan te leren in plaats van het Nederlands. Dat leidde in 1897 tot een openlijke protestbrief van de Vlaamse Volksraad te Brussel aan het ADV. Theodor Reismann trok zich de zaak persoonlijk aan. Als zoenoffer

richtte hij het Vlaams-Duitse tijdschrift *Germania* (1898-1905) op, dat door hem persoonlijk werd gefinancierd. Vanaf dan liet Vlaanderen hem niet meer los: hij werkte intens samen met de Duitse baron Adolf von Ziegesar en na diens dood met zijn adoptiefzoon Joseph Haller von Ziegesar. Deze laatste bleek echter zowel als organisator en als flamingant een weinig capabel figuur. Paul Frédéricq noemde hem smalend “Jonkheer van Geitezaag”.

Germania kende een marginaal bestaan, maar had wel de aandacht getrokken. Financieel bleef het voor Theodor Reismann een aderlating. In 1905 zag hij zich verplicht de geldkraan dicht te draaien. Reismann gaf zijn Vlaamse droom niet op. Toen hij in 1912 via het *Flottenverein* in contact kwam met hooggeplaatste marine-officieren legde hij tijdens een vergadering uit dat men alles moest doen om de Vlaamse Beweging te radicaliseren ten einde via een soort revolutie België uit elkaar te doen spatten. Alleen op die manier kon het Germaans element in België gered worden.

De visie van Theodor Reismann-Grone op de Vlaamse beweging was vooral raciaal onderbouwd. Vlaanderen moest zich losmaken van het door Franstaligen beheerste België en samen met Nederland een onderdeel vormen van het komende Germaanse Rijk. Nederland was voor hem ook “zuiverder”, Vlaanderen was meer “vermengd”. Over de Walen sprak hij bijna nooit, dat was een apenvolk (“*eine Pavian-Rasse*”). Wel besepte hij dat de Vlamingen niet zo vlug voor de Germaanse idee konden worden gewonnen. Vlak voor de Eerste Wereldoorlog schreef hij in zijn dagboek: “*Den Vlamen kann nur geholfen*

werden, wenn sie sich offen und klar an die grosse deutsche Mutter anschliessen; wenn sie das nicht wollen, ist ihnen nicht zu helfen”.

Met de inval in België in 1914 ontstond natuurlijk een gouden opportuniteit. Theodor Reismann nam onmiddellijk contact op met de *Generalgouverneur* van België *Freiherr* Wilhelm von der Goltz, maar die had andere zorgen. Wel slaagde hij erin een aantal nota's betreffende de Vlaamse beweging via *Unterstaatssekretär* Arnold Wahnschaffe aan de Rijksleiding te bezorgen. Tegelijk was ook Joseph Haller von Ziegesar in Brussel ijverig bezig contacten met de bezetter te leggen.

Op 16 december 1914 kreeg de nieuwe *Generalgouverneur* Moritz *Freiherr* von Bissing van rijkskanselier Theobald von Bethmann-Hollweg de opdracht de nodige aandacht te besteden aan de Vlaamse beweging. Theodor Reismanns naam moet daar toch ergens gevallen zijn, want al de dag nadien stond hij in Brussel en had hij een onderhoud met de gouverneur. Von Bissing luisterde, maar was voorzichtig. Reismann argumenteerde dat de kans bestond dat men ooit bij een vredesakkoord België zou moeten opgeven, maar dat men van de huidige situatie gebruik moest maken om de Vlaamse beweging te versterken. “*Belgien zerstören durch den Vlamen*” was het motto.

De *Generalgouverneur* van zijn kant twijfelde of de sympathie van de Vlaamse bevolking zo snel te winnen was. De doortocht van de Duitse troepen met al de gruwelijke incidenten lag hem nog vers in het geheugen. Zeker het scenario

van een splitsing en een daarop volgende “Anschluss” zou voor problemen zorgen. Maar Theodor Reismann gaf niet op: zijn wapen was de “*Ausschuss für vlämische Angelegenheiten*”, een subcommissie van de *Politische Abteilung* van het generaalgouvernement. Daarin zaten onder anderen Joseph Haller von Ziegesar en de Nederduitse auteur Hans-Friedrich Blunck. Begin 1915 arriveerde in de *Politische Abteilung* ook nog eens de zeer waardevolle en gewezen lid van het ADV Max-Robert Gerstenhauen.

Het werkte. Tijdens een tweede onderhoud Reismann-von Bissing op 1 maart 1915 sprak de gouverneur heel andere taal. Ditmaal was hij voorstander van een bestuurlijke scheiding en vroeg hij Theodor Reismann-Grone om een schriftelijk advies. Nu legde deze de lat hoger: Vlaanderen moest afgescheurd worden van België – desnoods met “*Blut und Eisen*” – en heropgevoed (“*eingedeutscht*”) worden onder Pruisisch bestuur. Goed geprobeerd, maar de gouverneur hield het voor de volgende jaren bij een voorzichtigere versie van *Flamenpolitik*.

Ook na de Eerste Wereldoorlog en de ineenstorting van het activisme bleef Theodor Reismann-Grone geloven in de Germaanse zaak. In 1919 kwam hij even in contact met de gevluchte activist Firmin Parasie, die bij zijn terugkeer naar België werd gearresteerd en veroordeeld. In 1922, na zijn vrijlatig, keerde Parasie naar Duitsland terug, waar Reismann

hem een baan gaf bij de *Rheinisch-Westfälische Zeitung*⁴⁷. Parasie mocht dan wel een fanatiek separatist zijn, een organisatietalent was hij evenmin als Joseph Haller von Ziegesar. En dat schijnt zo’n beetje het handelsmerk van Reismann te zijn geweest: hij koos steeds voor de meest radicale richting.

De jaren 1920 waren harde tijden voor Theodor Reismanns firma, maar toch slaagde hij er nog in geld op te hoesten voor een aantal postactivistische tijdschriften zoals onder andere *Reinaert*, uitgegeven door Firmin Parasie, en *De Noorderklok*. Zijn volgende streefdoel was om samen met de industrieel Hans Hartwig een “*Bund deutscher Flamenfreunde*” op te richten, samen met Robert P. Oszwald, de in Duitsland verblijvende gewezen activist Raf Verhulst – tevens medewerker van *De Noorderklok* –, Friedrich *Freiherr* von Bissing (zoon van de vroegere gouverneur) en Max-Robert Gerstenhauer. Dit illustreer genootschap moest samen met Firmin Parasie, August Borms en Jules Spincemaille een geheime organisatie vormen. Helaas had Hartwig geen vertrouwen in Parasie (net zoals overigens Oszwald en Verhulst). De zaak liep met een sisser af. De Duitsers raakten vooral geïrriteerd over de grote verdeeldheid onder Vlamingen. Met de oprichting van het Verdinaso dacht men aan Duitse zijde eindelijk een solide tegenhanger te hebben gevonden voor de NSDAP. In juli 1932, voor het eerst sinds de Eerste Wereldoorlog, reisde Reismann naar België om er te vergaderen met Paul de

⁴⁷ Wij geven hier de correcte versie van Lammert Buning (“Parasie, Firmin”, in *Nationaal Biografisch Woordenboek*, Dl. VIII, Brussel, 1979, kol. 576-585). De versie van Stefan Frech is onvolledig.

Mont, August Borms, Herman Vos en Joris Van Severen. Al gauw bleek echter dat niet iedereen aan hetzelfde zeel trok en vooral dat de mondaine Van Severen karakterieel totaal incompatibel was met Reismanns eerder 'gotische persoonlijkheid'.

Theodor Reismann bleef verder koppig steun zoeken. Ondanks goede contacten tussen hem en de *Abwehr* hield men daar ook de boot af. De interesse van Duitse militaire en nationalistische kringen was vooral op het Oosten gericht. Alleen bij de *Reichsleitung* van de NSDAP had Reismann wat succes: referent Thillo von Trotha vroeg hem in november 1931 om meer informatie over de Vlaamse kwestie en vooral om lijsten met namen.

Hoewel hij van bij het begin sympathie voor de NSDAP had, opteerde Theodor Reismann-Grone om tactische redenen voor de *Deutschvölkischen*. Zijn broedheren waren de industriëlen van de Ruhr. De NSDAP had in hun ogen een te sterk plebeïsch karakter. Als burgerlijk intellectueel stoorde Reismann zich ook vaak aan het gewelddadig karakter van SA. De mislukte putsch van 1923 te München vond hij een knoeiboel en in de *Rheinisch-Westfälische Zeitung* wreef hij dat generaal Erich Ludendorff en Adolf Hitler aan. Waarschijnlijk is Hitler dat nooit helemaal vergeten. In zijn grotendeels tijdens zijn gevangenschap geschreven *Mein Kampf* (2 dln., 1925-1927) zou hij kort daarop oeren tegen de "Völkischen" die al veertig jaar hun gedachtengoed propageerden maar eigenlijk niets hadden bereikt.

Toch maakte de NSDAP van Alduitsers à la Theodor Reismann gretig gebruik om bij de burgerij te scoren. Toen de NSDAP

aan Reismann vroeg om een krant voor hen op te richten, hielp hij de partij met sponsors, maar wees hij om concurrentiële redenen het voorstel af. Pas na de NSDAP-verkiezingsoverwinning van 1930 koos Reismann resoluut voor de NSDAP. Via zijn schoonzoon Otto Dietrich, die vanaf 1934 de leiding had van de nazi-pers, en Hermann Göring, die gesteld was op goede relaties met de Ruhrindustrie, had hij al snel goede contacten met de nazi-top. Ook Rudolf Hess en de Essense *Gauleiter* Josef Terboven waren hem gunstig gezind. Op 16 oktober 1930 had Reismann al een eerste persoonlijk onderhoud met Hitler. Er moet wel wederzijdse sympathie geweest zijn, evenwel zonder concreet gevolg. De *Führer* had geen behoefte aan lessen in de politiek van een oudere heer.

De machtsovername door Hitler zou Theodor Reismanns speelruimte niet vergroten, integendeel. Toen Firmin Parasié in 1934 in de *Rheinisch-Westfälische Zeitung* een smalend artikel had geschreven over koning Albert en de Belgische diplomatie daarop reageerde, dwong Hermann Göring persoonlijk Reismann tot inbinden. Tot zijn grote ergernis kon Reismann enkel maar besluiten dat hij niet meer dan een radertje in de nationaal-socialistische machinerie was geworden.

Zo ging het ook met de Vlaams-Duitse relaties. Toen men bij de NSDAP een beslissing wilde nemen over welke Vlaamse groepering men zou steunen, drukte Theodor Reismanns concurrent Robert P. Oszwald het VNV als te financieren doelwit door. Reismann geraakte maar niet verder dan zijn klein kringetje Vlaamse radicalen, wat hem zeer frustreerde.

In 1933 had Josef Terboven aan Theodor Reismann het (nazi-)burgemeesterschap van Essen aangeboden, wat die gretig aannam. Reismann toonde zich een voorbeeldig nazi-adept: Joden en sociaal-democraten werden spoedig uit het stadsbestuur verwijderd. Ook met cultuur zou de nieuwbakken burgemeester zich uitgebreid bezighouden. Hij zorgde ervoor dat de “*entartete*” kunstenaar Paul Klee Duitsland moest verlaten. Daarnaast schreef Reismann (zelf?) talrijke nationalistische romans en geschiedeniswerken, die helaas door zijn partijgenoten als onleesbaar werden beschouwd.

In 1937 kwam Theodor Reismann-Grone onverwachts in moeilijkheden. Via één van zijn dochters was de Gestapo erachter gekomen dat hij een groot bedrag aan deviezen in Nederland had verstoppt. Deviezen waren tijdens heel het interbellum in Duitsland een heikel punt. Al in 1931 was er onder Weimar een strenge controlewet uitgevaardigd en de nazi's hadden die in 1934 nog verscherpt: het achterhouden van deviezen gold nu als landverraad, met de doodstraf als ultieme straf. De zaak escaleerde vrij snel, aangezien Reinhard Heydrich hierin een manier zag om Hermann Göring te treffen. Josef Terboven was machteloos, Göring was te laat op de hoogte gebracht en enkel Hitler zelf was nog bij machte om de zaak in de doofpot te stoppen. Tot tweemaal toe moest de *Führer* persoonlijk interveniëren om de rechtsvervolging stil te leggen. Reismann beseftte dat zijn prestige een gevoelige klap had gekregen. Nog hetzelfde jaar trad hij als burgemeester af.

Toch trachtte Theodor Reismann hardnekkig een rol te blijven spelen in de

Duits-Vlaamse betrekkingen. Na mei 1940 probeerde hij Hitler ervan te overtuigen om België te splitsen, waarbij hij zichzelf bijna onverbloemd presenteerde als de toekomstige *Reichskommissar* voor Vlaanderen. Aanvankelijk had de *Führer* daar wel oren naar, maar om diverse redenen (onder andere de banden van Leopold III met Italië) zag hij er nadien van af en hield hij het bij een *status-quo*. Ook Hermann Göring, die de industriële capaciteit van België nodig had, voelde niets voor een opsplitsing. Bovendien waren er bij de SS personen die meenden dat de Walen ook van Germaanse afkomst waren. In vergelijking met de Eerste Wereldoorlog bleek het voor Reismann veel moeilijker om in Brussel goede betrekkingen met de machthebbers te hebben. Het nazisme presenteerde zich als een jonge en viriele kracht; een deftige oude heer paste niet in dat plaatje.

Uiteindelijk bleek Firmin Parasié het enige anker. Vanuit zijn functie bij de SD in Brussel, waar hij belast werd met de controle op dagbladen, zorgde hij voor goede contacten tussen Theodor Reismann en de SS. In 1942 reisde Reismann driemaal naar België, waar hij samenkwam met de ‘rassenkundige’ *Obersturmführer* Karl Sommer en diens chef Willi Schäfer. De SD stond positief tegenover de oprichting van een nieuw tijdschrift. In april 1942 was men akkoord dat Reismann een Vlaams (-Duits?) tijdschrift zou oprichten in samenwerking met de SD en de *Militärverwaltung*. Deze poging bleef echter dode letter: de verdeeldheid bleek te groot, zowel aan Duitse als aan Vlaamse zijde. Daarmee eindigden Reismanns ambities om een tweede *Germania* op te starten.

Merkwaardig is dat Stefan Frech niets schrijft over de DeVlag, alhoewel Parasie daarbij betrokken partij was – onder meer als persleider in het gewest Gent en Meetjesland – en sommigen Reismann-Grone als geldschietter aanduiden.

Stefan Frech besteedt veel aandacht aan het denazificatieproces van Theodor Reismann-Grone na 1945. Reismann toonde zich een gewiekst verdediger van de eigen zaak. Voor de lezer is het onthutsend te zien hoe stuntelig de denazificatie in de praktijk verliep. Aanvankelijk eerst een zaak van de geallieerden – met daarin een groot verschil tussen de Britse en de Amerikaanse aanpak – werden pas veel later de Duitse autoriteiten betrokken. De geallieerden hielden zich vooral bezig met de kopstukken (de hoogste categorieën 1. “*Hauptschuldigen*” en 2. “*Belasteten*”). De lagere categorieën (3. “*Minderbelasteten*”, 4. “*Mitläufer*”, 5. “*Entlasteten*”) lieten ze aan de burgerlijke autoriteiten over. Reismann slaagde er overigens in om tot 1947 buiten schot te blijven. Twee zaken speelden enorm in zijn voordeel : zijn ontslag als burgemeester van Essen in 1937 en zijn inmiddels hoge leeftijd, die vermeed dat hij ooit nog een politiek mandaat zou kunnen bekleden.

Theodor Reismann wist de procedure te rekken en schrok er niet voor terug om zijn eigen Joodse boekhouder, Richard Magnus, voor hem *à décharge* te laten getuigen. Maar er waren teveel belastende getuigen en de commissie hield ook rekening met de activiteiten van de betichten van voor 1933. Bovendien was Gustav Heinemann, de nieuwe burgemeester van Essen en tegelijk minister van Justitie van het *Land*

Nordrhein-Westfalen, vastbesloten om schoon schip te maken.

Stefan Frech wijst erop dat aangezien Theodor Reismanns goede relaties met hooggeplaatste nazi's had – zijn onwettige zoon Albrecht was opgeklommen tot rechtstreekse medewerker van Joseph Goebbels – en gezien bijvoorbeeld Firmin Parasie vriend aan huis was bij de SD in Brussel en hij bovendien in 1943-1944 voor de Gestapo in Aken werkte ... het gewoon onmogelijk was dat hij niet op de hoogte zou geweest zijn van de deportaties en vooral van de vernietiging van de Joden. Maar geen enkele vraagstelling – laat staan spijt – daarover vinden we in Reismanns dagboek of nagelaten correspondentie.

Op 6 mei 1948 werd Theodor Reismann-Grone ingedeeld in de categorie 3 b 1, de zwaarste straf die de denazificatiecommissie kon geven. Dat hield in : beslagname van het vermogen, ontslag uit alle overheidsdiensten of private functies, verlies van het kiesrecht en kandidaatstelling, zich onderwerpen aan politieel toezicht. Dezelfde maand echter trad Gustav Heinemann als minister van justitie af. Bovendien begon de Koude Oorlog voelbaar te worden en begonnen veel linksen zich terug te trekken uit de denazificatiecommissies. De interesse voor de denazificatie nam bij het grote publiek snel af. Men had andere zorgen. In 1951 zou het *Land Nordrhein-Westfalen* zelfs definitief de denazificatie stopzetten. Reismann zag dat hij de wind meehad en ging in beroep. Voor menig Essenaar gebeurde het onvoorstelbare : de “*Sonderbeauftragte für die Entnazifizierung*” vernietigde op 14 augustus 1948 het vroegere besluit van de

commissie en besliste de aanklacht in te trekken. Reismann-Grone was opnieuw een vrij man.

Lang zou Theodor Reismann evenwel niet van zijn vrijheid genieten. Het proces – dat hij “*die Judenrache*” noemde –, het verlies aan prestige, de afkeer van de bevolking voor het verleden... knaagden aan zijn psyche en gezondheid. Al in juli 1948 had hij een ernstige operatie moeten ondergaan, waarvan hij nooit helemaal zou herstellen. Zijn laatste aantekeningen waren vol zelfbeklag : “*Ich habe keinem Juden etwas unrechtes angetan. Ich habe auch sonst nichts getan, ich bin ganz unparteiischer Oberbürgermeister gewesen*”. En zo stierf, op 29 maart 1949 Reismann-Grone in Essen, verbitterd en overtuigd van zijn grote gelijk.

Samengevat : het is Stefan Frech gelukt een biografie van blijvende betekenis te schrijven. Hij scheidt een objectief beeld van een Duits nationalist, wiens leven reikte van het *Alldeutscher Verband* tot de aanloopfase van de Bondsrepubliek. Het ontbreken van veel Vlaamse bronnen is natuurlijk jammer, maar het blijft een werk van grote waarde. Persoonlijk heb ik nog één fundamentele opmerking bij *Wegbereiter Hitlers ? Theodor Reissmann-Grone, ein völkischer Nationalist (1863-1949)*. Het vraagteken in de titel had ik weggelaten.

Bruno De Corte